

LIABILITY AND COMPENSATION OF DAMAGE FOR ACTS OF CORRUPTION

Menderez Emini

Law office Cvetkovska, Republic of North Macedonia, menderezemini@hotmail.com

Abstract: Corruption is the most dangerous social disease or the biggest social problem that civilization is facing in historical continuity. It is one of the most serious and widespread forms of crime in modern societies, regardless of whether the country is rich or poor, developed or underdeveloped or what kind of system it has. Hence, to speak of corruption as a phenomenon is a significant opportunity to get into the essence of this negative and widespread phenomenon, which penetrates deep into the pores of society and causes great harmful consequences to the overall social, economic, moral and other types of system. It can be said that corruption is the generator of the most serious threats today: wars, terrorism, organized crime and more. Given the seriousness of the problem of corruption, it is necessary to establish an interdisciplinary approach in the fight against it. The complexity of corruption itself necessarily requires its consideration from every aspect and the involvement of all means and instruments in the fight against it. Namely, although it is often thought that the notion of corruption should include only the criminal legal notion, criminalizing active and passive bribery and abuse of office by officials for the purpose of realizing some personal benefit for themselves or for someone else. Such a narrow approach does not coincide with the effective fight against corruption, because it is not only a violation of criminal law norms, but also of the administrative, social, moral and economic norms of a society. For these reasons, it is necessary to define corruption from a broader aspect, i.e., from a political-social aspect as a social evil that causes consequences in every sphere of society. Hence, this paper will try to answer some questions related to the legal institute - compensation for acts of corruption, as it can be an important tool in the fight against corruption in public administration. Namely, apart from the state itself and its organs, the citizens themselves who are victims of corruption can become an important tool in detecting and combating it. That is why it is necessary to raise public awareness about the possibility of compensating for the damage suffered by the corrupt acts of public servants. Well-informed citizens, who are aware of their rights and are ready to defend them, are a strong support of the system of social integrity. On the other hand, an apathetic public that does not know its rights and accepts abuse by the administration, creates a basis for the spread of corruption. The research should also show whether this institute can and is applied in our country, as well as to show the reasons for the current situation in terms of its practical application and implementation. Among other things, he will offer a series of measures and activities that need to be taken with the ultimate goal, improving the current situation and increasing the use of this tool in the fight against corruption.

Keywords: compensation of damage, pecuniary damage, non-pecuniary damage, public servants

ОДГОВОРНОСТ И НАДОМЕСТ НА ШТЕТА ПОРАДИ ДЕЛА НА КОРУПЦИЈА

Мендерез Емини

Адвокатска канцеларија Цветковска, Република Северна Македонија, menderezemini@hotmail.com

Резиме: Корупцијата претставува најопасна општествена болест или најголем општествен проблем со којшто во историски континуитет се соочува цивилизацијата. Таа е една од најтешките и најраширени форми на криминал во денешните модерни општества, без оглед дали државата е богата или сиромашна, развиена или неразвиена или каков систем има. Оттука да се говори за корупцијата како феномен, претставува една значајна можност да се навлезе во суштината на оваа негативна и се пораширена појава, која навлегува длабоко во порите на општеството и предизвикува големи штетни последици на целокупниот општествен, економски, социјален, морален и друг вид на систем. Може да се каже дека корупцијата е генератор на најсериозните закани на денешницата: војните, тероризмот, организираниот криминал и друго. Со оглед на сериозноста на проблемот со корупцијата, неопходно е воспоставување на еден интердисциплинарен пристап во борбата против неа. Комплексноста на самата корупција неопходно бара нејзино разгледување од секој аспект и вклучување на сите средства и инструменти во борбата против неа. Имено, иако честопати се мисли дека поимот на корупцијата треба да го опфати во себе само кривично-правниот поим, инкриминирајќи ги активното и пасивното подмитување и злоупотребата на службената должност од официјалните лица заради реализирање на некоја лична корист за себе или за некој друг. Ваквиот тесен приод не се совпаѓа со ефикасната борба за спречување на корупцијата, бидејќи таа претставува не само кршење на кривично правните норми, туку и на административните, општествените, моралните и на економските норми на едно општество. Од овие причини потребно е корупцијата да се

дефинира од поширок аспект, односно од политичко-социјален аспект како социјално зло што предизвикува последици секоја сфера на општеството. Оттука овој труд ќе се обиде да даде одговор на некои прашања поврзани со правниот институт- надомест на штета поради дела на корупција, бидејќи истиот може да биде значаен инструмент во борбата против корупцијата во јавната администрација. Имено освен самата држава и нејзините органи и самите граѓани кои се жртви на корупцијата можат да станат значајна алатка во откривањето и сузбивањето на истата. Токму поради тоа неопходно е да се подигне свеста во јавноста за постоење на можноста за надомест на претрпената штета од коруптивните дела на јавните службеници. Добро информирани граѓани, кои се свесни за своите права и се спремни истите да ги бранат се силна потпора на системот на општествен интегритет. Од друга страна пак, апатична јавност која не ги познава своите права и која прифаќа злоупотреба од администрацијата, создава основа за ширење на корупцијата. Исто така истражувањето треба да покаже дали овој институт може и се применува во нашата земја, како и да ги прикаже причините за моменталната состојба во однос на неговата практична примена и имплементација. Меѓу другото тој ќе понуди низа на мерки и активности кои е потребно да бидат превземени со крајна цел, подобрување на моменталната ситуација како и се поголемо користење на овој инструмент во борбата против корупцијата.

Клучни зборови: надомест на штета, материјална штета, нематеријална штета, јавни службеници

1. ВОВЕД

Борбата против корупцијата не е цел сама за себе и доколку корупцијата неможе да се превенира или избегне, тогаш потребно е барем да се поправат нејзините последици. Тоа е всушност и основен принцип на правото и се изразува во напорите за враќање на ситуацијата во состојбата во која била пред настанувањето на штетата. Ова не е нов концепт, и не зависи од постоењето на експлицитни инструменти за негово спроведување. Оттука прашањето не е дали постои концепт на надомест на штета туку се однесува на неговата спроведливост: како да се измери, докаже и надомести штетата. Со цел подобро да се разбере концептот на штета предизвикана од коруптивните кривични дела, потребно е да се согледаат сличностите со другите области во правото кои имаат сличен концепт. Една од таквите области која често ја нарекуваат и „претходник“, на концептот на штета кај делата на корупција е еколошкото право. Во него постои разлика помеѓу штета сторена на самата животна средина која најчесто е ненадоместива и штета на имот која може да биде надоместена. Ваквиот концепт би требало да се користи и во случаите на корупција. Во нив од една страна може да се јави штета која е тешко да се измери и не може ефективно да биде надоместена или од друга страна штета која полесно може да се процени и надомести. Во првиот случај се работи за непарични загуби, на пример штета на угледот на државата откако ќе биде откриен корупциски скандал, а во вториот случај за загуба на добивка на компаниите како резултат на нелојална конкуренција. Во секој случај, неопходно е штетата настаната од коруптивното однесување на државните и јавните службеници да биде надоместена и поправена.

2. ОДГОВОРНОСТ И НАДОМЕСТ НА ШТЕТА ПОРАДИ ДЕЛА НА КОРУПЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Едно од основните прашања за остварување на правото на надомест на штета е секако да се утврди кој е одговорен за надомест на настанатата штета. Во случаите на надомест на штета поради дела на корупција, поради специфичноста одговорноста за надомест на штета паѓа на товар на државата. Така ставот 1 од член 167 од Законот за облигациони односи предвидува: *„За штета настаната од некое дело на корупција сторено од државните службеници при вршење на нивните функции одговара државата, односно органите на локалната самоуправа, во чии органи вршеле функција државните службеници.“* Начелото на заштита и одговорност предвидено во членот 7 од Законот за спречување на корупција и судирот на интересите пак пропишува дека секој кој е оштетен со коруптивно дело има право да бара надомест на штета и загубена добивка, според принципите на солидарна одговорност од страна на сторителот на корупцијата, како и од правното лице во кое сторителот вршел функција или должност во времето на извршување на делото. Ваквиот став преовладува и во меѓународните конвенции кои ја уредуваат оваа материја. Токму ваквата одговорност на државата да ги сноси последиците од коруптивното однесување на своите службеници треба да биде поттик за истата да делува во насока на намалување на можноста тие да ја злоупотребуваат својата положба. Еден од начините за постигнување на оваа цел е предвиден во ставот 2 од член 167 од Законот за облигациони односи во кое е предвидено дека: *„Државата, односно органите на локалната самоуправа, има право и обврска да бара надомест за исплатениот износ од лицето кое ја предизвикало штетата.“* Ваквата законска одредба претставува ефикасен инструмент во борбата против корупцијата во администрацијата. Имено доколку државата во случаите на корупција од државните

службеници, бара поврат на средствата кои таа ги исплатила на име надомест на штета поради дела на корупција, тоа со сигурност ќе делува репресивно но и превентивно за идните постапувања на службениците. Ова право на државата согласно став 3 од овој член застарува во роковите пропишани за застареност на побарувања за надомест на штета.

3. ОДГОВОРНОСТ И НАДОМЕСТ НА ШТЕТА ПОРАДИ ДЕЛА НА КОРУПЦИЈА ВО МЕЃУНАРОДНАТА ПРАВНА РАМКА

Во Европа беа превземени низа чекори за регулирање на правото на надомест на штета поради дела на корупција преку Казнената конвенција за корупција на Советот на Европа (Council of Europe Criminal law convention on corruption), и Цивилната конвенција за спречување корупција (Council of Europe Civil law convention on corruption). Во 1995 година, Европскиот совет ја издаде Европската конвенција за заштита на финансиските интереси на заедницата и борба против корупцијата и два Протоколи. Првиот протокол на Конвенцијата кој беше усвоен во 1997 година а стапи на сила во 2002 година, се фокусираше на поткупот и неговата криминализација. Дополнително со Резолуцијата (97)24, Советот на министри на Советот на Европа ги усвои „Дваесетте водечки принципи во борбата против корупцијата,“ како низа на препораки кои земјите треба да ги усвојат со цел да се превземат потребните национални реформи за координирање на акциите кои се превземаат за превенција на корупцијата. Две години подоцна, преку Резолуцијата (99) 5, Советот на министри на Советот на Европа го усвои Договорот со кој се основа група на држави против корупцијата ГРЕКО (Group of States against Corruption- GRECO). ГРЕКО е одговорен за мониторинг на имплементацијата на Казнената и Цивилната конвенција за корупција на Советот на Европа. На 26ти Мај, Европската комисија ја издаде Конвенцијата на Европската Унија за борба против корупцијата кога се вклучени службеници на Европската заедница или службеници на државите членки, која стапи на сила во 2005 година.

Ваквиот зголемен напор за развивање на меѓународна правна рамка во оваа област беше неопходен и позитивен чекор, но истиот имаше две специфични слабости. Од една страна таквата правна рамка главно се фокусира на сторителите на кривичните дела не опфаќајќи ја штетата која ја претрпуваат поединците. Од друга страна истата таа се фокусира на националните држави и дава приоритет на правните реформи оставајќи ја имплементацијата на националните инструменти кои треба да бидат воспоставени според стандардите од Конвенцијата.

Всушност, целиот меѓународен инструментариум обрнува мало внимание на системите за репарација на жртвите од последиците на корупцијата. Така во меѓународните инструменти се јавуваат неколку одредби кои се однесуваат на надоместот на штета за дела на корупција. Граѓанската конвенција за корупција на Советот на Европа опфати одредени граѓанско правни аспекти на последиците од корупцијата, особено потребата да се обезбеди соодветна компензација на жртвите. Конкретно членот 1 од оваа конвенција определува дека: „*Секоја страна предвидува во нејзиното домашно право ефикасни средства во корист на лицата кои претрпеле штета како резултат на некое дело на корупција, за да им се овозможи заштита на нивните права и нивните интереси, вклучувајќи ја и можноста да добијат надоместок на штетата.*“ Членот 3 оди уште подетално во однос на надоместот на штетата: „*Секоја страна предвидува во нејзиното домашно право дека лицата кои претрпеле штета како резултат на некое дело на корупција имаат право да поднесат барање за целосно обештетување за претрпената штета.*“ „*Ова обештетување може да се однесува на веќе сторена имотна штета, на изгубена заработувачка и на неимотна штета.*“ Со овој член всушност се изразува главната цел на конвенцијата а тоа е да се обезбеди правото на компензација на штетата произлезена од коруптивно дело. Исто така одредбата експлицитно ја споменува и можноста да се бара надомест на нематеријална штета. Уште повеќе со конвенцијата се утврдува одговорност на државата за коруптивните однесувања на нејзините државни и јавни службеници. Тоа значи дека доколку граѓанинот претрпи штета поради дело на корупција извршено од државен или јавен службеник, тој може да бара надомест на штета од државата. Во членот 4 од оваа конвенција пак се утврдени условите за да може да се надомести штетата и тоа:

сторителот да извршил или дозволил да се изврши делото на корупција, или пропуштил да преземе разумни мерки за спречување на делото на корупција, барателот да претрпел штета и да постои причинска врска помеѓу делото на корупција и штетата. Членот 5 од оваа конвенција на Советот на Европа ја предвидува обврската на државата за предвидување на постапки преку кои ќе се оствари тоа право на надомест на штета. Имено според него: „*Секоја страна предвидува во нејзиното домашно право соодветни постапки кои ќе им овозможат на лицата кои претрпеле штета која произлегува од некое дело на корупција сторено од страна на некојод нејзините јавни службеници при вршење на нивните функции, да бараат да бидат обештетени од државата или, во случај кога страната не е држава, тогаш од надлежните органи на таа*

страна... Во членот 6 е предвидена можноста надоместот на штета да биде намален или укинат ако се земе во предвид околноста дека барателот поради сопствен пропуст учествувал во настанувањето на штетата или во нејзиното отежнување. Членот 7 ги утврдува роковите и истиот предвидува дека: „*барањето за надоместок на штетата застарува по истекот на период од 3 години сметајќи од денот кога лицето кое претрпело штета дознало или би требало да дознае за штетата или за делото на корупција како и за идентитетот на одговорното лице. Меѓутоа ова барање не може да биде поднесено по истекот на период од десет години сметајќи од денот кога делото на корупција било извршено.*...“

Казнената конвенција за корупција на Советот на Европа ја надополнува Цивилната Конвенција за корупција на начин што ја предвидува корпоративната одговорност. Членот 18 ја потенцира важноста на постоењето на одговорност на правните лица за кривичните дела како активен поткуп, перење на пари и вршење на влијание. Сепак сеуште не е јасно како овие одредби се имплементирани во државите потписнички и дали воопшто се имплементирани. На пример, во Германија прашањето за надомест на штета поради дела на корупција подлежи на одредени ограничувања.

И Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата предвидува одредби кои се однесуваат на надоместот на штета. Ова право е предвидено во членот 35 од Конвенцијата кој гласи: „*Секоја Држава Страна презема потребни мерки, во согласност со принципите на нејзиното внатрешно право, за да им даде на ентитетите или лицата кои претрпеле штета од некое дело на корупција, право да поведат постапка против споменатите одговорни за штетата за нејзино надоместување.*...“ Понатаму членот 34 од Конвенцијата бара државите потписнички водејќи сметка за правата на трети лица, како и во согласност со основните принципи на нејзиното внатрешно право, да превземат мерки за справување со последиците од корупцијата. Во тој контекст, тие можат во некоја судска постапка да ја сметаат корупцијата како фактор за донесување одлука за поништување на некој договор, повлекување на концесија или на било кој друг сличен правен акт или за преземање на било каква друга поправна мерка. Досега, не се посветуваше доволно внимание во однос на практичната примена на овие одредби, но механизмот за мониторинг на имплементацијата на Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата овозможува идентификување на најдобрите практики и ги поттикнува земјите да усвојат режими и системи кои ја овозможуваат репарацијата. Досега, не се посветуваше доволно внимание во однос на практичната примена на овие одредби, но механизмот за мониторинг на имплементацијата на Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата овозможува идентификување на најдобрите практики и ги поттикнува земјите да усвојат режими и системи кои ја овозможуваат репарацијата.

4. ДИСКУСИЈА

Борбата против корупцијата до сега беше премногу фокусирана на сторителите на делата на корупција. Главната точка на интерес беше ориентирана кон прашањата како: дали сторителот е во домицилната држава или во странство; дали методот што се користи е мито, поткуп или бакшиш, дали се работи за ситна или крупна корупција; дали и како можеме да осигураме не само поединци, туку и правните лица да се одговорни за дела на корупција, и слично. Всушност, тоа и е главниот фокус на меѓународните правни инструменти, со одредени исклучоци. За разлика од нив националните правни инструменти, освен ако не се земат во предвид единствено специфичните анти-корупциски закони, се поопфатни со оглед дека вклучуваат системи за општа репарација и механизми за стабилизирање во ситуации кога е предизвикана штета. Не предизвикувањето на штета е основен принцип на владеењето на правото. Концептот на штета е поврзан со субјективните права и легитимните интереси на поединците кои се заштитени од страна на правниот систем: било да се тоа монетарни или не-монетарни интереси; договорни или вондоговорни права, индивидуални или колективни права и најосновните од сите, а тоа се човековите права. Во оваа смисла секоја акција е штетна доколку влијае на било кој од овие права или законски заштитени интереси. Ова е исто така блиску до еден од најосновните принципи во правото, односно до принципот на добра волја како еден од малкуте работи што ги држи општествата заедно. Идејата дека корупцијата е "криминал без жртви" е клише и значи дека таа е единствено прашање на моралот, односно одлука на поединци. Сепак ако тоа беше случај, тогаш немаше причина корупцијата да се третира како криминал. Конфузијата можеби има и "историска" основа со оглед дека кога корупцијата била криминализирана, се сметало дека не е потребно постоење на материјална штета за однесувањето да може да се квалификува како противправно и да подлежи на кривична санкција. Исто така фокусот на меѓународните и националните анти-корупциски системи на сторителите на коруптивните дела, може да се поврзе и со фокусот на причините за појавата на корупцијата, што окупираше голем број на научници и активисти во почетокот на деведесеттите години кога започна подигнувањето на свеста преку анти-корупциски кампањи. Штетата предизвикана од корупцијата може да биде материјална (на пример човечки и финансиски загуби), но, исто така и нематеријална (загуба

на довербата и кредибилитетот). Исто така штетните последици од корупцијата, можат во истовреме да влијаат на поединци (на пример понудувачи кои изгубиле во процесот на јавни набавки кој бил обележан со корупција), групи на луѓе и на членовите на заедницата односно на граѓаните на државата. Денес, кога постои поголема свесност за проблемите, трошоците и последиците поврзани со корупцијата, како и кога расте бројот на кривичните прогони против коруптивните дела, жртвите се повеќе заземаат важна улога. Превенцијата во борбата против корупцијата е понов концепт од изминатите години и во секој случај претставува неопходен став, но превенцијата сама по себе не е доволна. Корупцијата до некој степен е неизбежна, но борбата против неа е исто така неопходна. Со оглед на овој факт особено е важно да се обрати внимание на последиците од корупцијата како и на жртвите од неа.

За жал искористувањето на законската можност за надомест на претрпената штета од коруптивните дејствија на државните и јавните службеници е на особено ниско ниво во Република Северна Македонија. И покрај зајакнатата борба во однос на корупцијата од кривично правен аспект и зголемувањето на бројот на кривични пресуди за делата од областа на корупцијата, сепак во однос на надоместот на штета ситуацијата сеуште „тапка во место,. Причините за тоа се многубројни и се поврзани со сеопштото функционирање на државните институции, судскиот систем и воопшто владеењето на правото. Недовербата на граѓаните во државниот апарат а особено во судовите, неизбежно ги одврка од остварување на нивното законско загарантирано право за надомест на претрпената штета. Понатаму непостоењето на доволен број на кампањи како од страна на државата така и од граѓанското општество за подигнување на свеста кај јавноста дека покрај потребата од пријавување на секое коруптивно однесување, постои и можност за надоместување на претрпената штета, влијае на тоа да најголемиот број од жртвите на корупцијата и да не се запознати со оваа можност.

5. ЗАКЛУЧОК

Со оглед дека раширената корупција влијае на целокупниот живот на луѓето, соочувањето со неа мора да биде на проактивен, мултидисциплиниран и сеопфатен начин. Некои теоретичари дури заговараат и признавање на право на живот во свет без корупција. Тоа го засноваат на ставот дека ендемската корупција ги уништува основните вредности, човековото достоинство и политичката рамноправност и со тоа се оневозможува гарантирањето на правото на живот. Сузбивањето на корупцијата бара голем колективен напор од страна на различни сектори во општеството кои треба да настапуваат координирано. Крајната цел е да се поттикнат и помогнат поединците и институциите кои се ангажирани во борбата против корупцијата, како и да се подигне свеста во јавноста и со тоа да се смали нивото на толеранција на јавноста кон корупцијата и да се зајакне нејзината поддршка. Една од алатките која може да биде искористена во таа насока е и законската можност за надомест за штета поради дела на корупција, која за жал кај нас има незначителна примена. Причините за тоа се многубројни па затоа и пристапот во нивното елиминирање треба да биде индивидуален и да опфати различни мерки кои треба да се превземат. Областите во кои најмногу треба да се работи заради промена на оваа состојба се: зајакнување на независноста и самостојноста на судство, зајакнување на улогата на граѓанското општество, зајакнување на капацитетите на државната и јавната администрација, зголемување на влијанието на слободните и независни медиуми и сл. Во однос на судството треба да се напомене дека во Република Северна Македонија и покрај низата реформи кои во изминатите години беа превземени со цел да се подобри независноста и ефикасноста на судството, сеуште преовладува мислењето дека остварувањето на правата преку судските постапки е долг макотрпен и пред се скап процес. Во таа насока а заради поголемо користење на правото на надомест на штета поради дела на корупција, треба да се извршат измени со кои за ваквото право би се одлучувало во кривичната постапка наместо оштетените да се упатуваат на граѓанска парница. На тој начин граѓаните не би биле изложени на дополнителни трошоци а секако би се добило и на време имајќи го во предвид траењето на кривичната постапка а потоа и на граѓанската парница. Клучна за прашањето на овој труд е можеби улогата на граѓанското општество. Имено една од главните причини за недоволното користење на правото на надомест на штета поради делата на корупција е недоволната информираност на граѓаните за неговото постоење и можност за користење. Оттука особено е значајно да се превземат потребните чекори за подигање на свеста кај луѓето дека во случаите кога се жртви на коруптивно однесување на јавните службеници можат штетата која ја претрпеле да ја надомест во судска постапка. Во овој процес значајна улога имаат органите на државата кои се вклучени во антикорупциската борба но и граѓанските асоцијации, невладините организации, здруженијата на граѓани, печатените и електронските медиуми и др. Шансите да граѓаните ги поддржат кампањите и програмите за превенција на корупцијата се зголемуваат кога тие стануваат свесни за штетата која корупцијата ја нанесува на јавните и индивидуалните интереси, како и злото кое може да го предизвика дури и најситната корупција. Кога се зборува за влијанието и значењето на

невладините организации невозможно е да не се спомене улогата на Транспаренси Интернационал (Transparency International). Уште од својот почеток оваа организација тврдеше дека владите не можат да се надеваат да ја скротат корупцијата без помош на сопствениот народ и дека патот за добивање на таквата поддршка е преку невладините организации со сериозни намери, кои се подготвени да бидат партнер на владата но и нејзин независен критичар. Во првите години овој пристап беше одобрен од страна на властите во државите, хуманитарните организации и меѓународните институции, меѓутоа примената во пракса трпеше ограничувања со оглед на фактот дека во државите кои беа најзагрозени од корупцијата, граѓанското општество беше слабо. Затоа приоритет на Транспаренси беше да се изградат и зајакнат капацитетите на граѓанското друштво во овие земји.

Јасно е дека граѓаните мора да станат свесни дека и самите тие можат да бидат активни и значајни учесници во борбата против ова општествено зло и тоа на повеќе начини. Првиот и секако најзначаен начин е пријавувањето на секое коруптивно однесување на јавните службеници кај надлежните органи и институции. Вториот и за жал во нашата држава ретко искористен начин е искористувањето на правото на надомест на штета поради дела на корупција. Имено со активното користење на ова законско право ќе се поттикнат два процеси кои ќе имаат единствена крајна цел а тоа е намалување на нивото на корупција во јавната администрација. Во случај кога би имало повеќе пресуди за надомест на штета за коруптивни дела државата би требала да издвои повеќе средства за исплата на таквите надоместоци со што истата ќе биде принудена построго да ги санкционира своите службеници за да истите чесно ја вршат својата работа и да не ја злоупотребуваат својата работна позиција. Од друга страна пак зголемените санкции за овој вид на однесување кај службениците нужно ќе предизвика поголемо внимание во работењето и почитување на законските норми и етичките стандарди. Крајниот резултат секако би бил поефикасна и некорумпирана администрација, преку која граѓаните ќе можат да ги остварат своите права без притоа да мора да издвојуваат дополнителни средства во форма на пари или подароци.

ЛИТЕРАТУРА

- Галев, Г., & Дабовиќ-Анастасовска, Ј. (2009). Облигационо право Скопје Центар за Европско применето право и економија (ЦЕППЕ)
- Галев, Г. (2006). Штетата како општ услов за настанување на облигационите односи со причинување на штета Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“, во чест на Стрезо Стрезовски том.41 Скопје
- Галев, Г. (2006). Штетното дејствие како општ услов за настанување на облигационите односи со причинување на штета Годишник на Правниот факултет „Јустинијан Први“, во чест на Димитар Поп Георгиев том.40 Скопје
- Закон за облигациони односи (Службен весник на Република Македонија бр.18/2001)
- Закон за спречување на корупцијата и судирот на интереси (Службен весник на Република Македонија бр.19/2019)
- Закон за ратификација на цивилната конвенција за спречување корупција (Службен весник на Република Македонија бр.13/2002)
- Закон за ратификација на казнената конвенција за корупција (Службен весник на Република Македонија бр.32/1999)
- Закон за ратификација на Дополнителен протокол на казнената конвенција за корупција (Службен весник на Република Македонија бр.83/2005)
- Закон за ратификација на Конвенцијата на Обединетите нации против корупцијата (Службен весник на Република Македонија бр.37/2007)
- Резолуција (97) 24 на Советот на Европа за 20те основни принципи во борбата против корупцијата
https://seldi.net/fileadmin/public/PDF/Publications/CAR_Macedonia/CAR_MacedoniaMacedonian.pdf
<https://dksk.mk/wp-content/uploads/2021/01/Nacionalna-strategija-DKSK-KONECNA.pdf>
http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp Group of states against corruption (GRECO)
https://transparency.mk/wpcontent/uploads/2021/04/visoka_korupcija_i_zakoni_skroeni_po_merka_vo_republika_s_everna_makedonija-3.pdf